Vidyalekhan
DATE
PAGE

Name :- Mata PRiya .L

sem :- 6

RoLL NO:- 312

PRN :- CoC 2025312

subject : coc - Banking and finance

code :- 1.2

પ્રશ્ન :- 2

વિશિષ્ટ પ્રકારના ગ્રાહકો વિશે વિસ્તૃત નોંધ લખો.

1 નાના ગ્રાહકો :

- ભારતમાં 18 વર્ષથી નાની ઉંમરની વ્યક્તિને કાયદા હેઠળ "નાના" કહેવામાં આવે છે.
- નાના વ્યક્તિ પોતાના નામે હસ્તાક્ષર કરી શકતા નથી. એટલે બેન્ક ખાતુ પણ પોતાના નામે એકલા ચલાવી શકતા નથી.
- ખાતુ નાનાના નામે ખોલાય પણ તેના માતા-પિતા કે કોર્ટ દ્વારા નિમાયેલ ગાર્ડિયન સાથે ખોલવું પડે.
- ખાતાનું નામ લખાય આ રીતે.

- "માસ્ટર રાહુલ શાહ (નાના) દ્વારા ગાર્ડિયન શ્રીમતી પાર્વતીબેન શાહ." અથવા
"મિસ હિરલ પટેલ by father & Natural Gudrdi Shri Mahesh bhai Patel"

- 18 વર્ષ પૂરા થાય ત્યારે શું થાય?

- જ્યારે નાની વ્યક્તિ 18 વર્ષની થાય છે.
- બેન્ક તેને પત્ર લખે છે કે "હવે તમે પુખ્ત થયા છો, નવું KYC કરાવો"
- નવી સહી આપવી પડે.
- જૂનું ખાતું બંધ કરીને નવું ખાતું ખોલવામાં આવે અથવા જૂનું ખાતુ જ પુખ્ત ખાતામાં ફેરવાય.
- હવે ગાર્ડિયનની જરૂર નથી, બધું પોતે ચલાવી શકે.

- મહત્વના નિયમો :-

- નાના પોતે લોન લઈ શકતા નથી
- નાના બીજાને લોન આપવાની ગેરંટી આપી શકતા નથી.
- નાના નોમિની તો બની શકે છે, પણ પૈસા 18 વર્ષ પછી જ મળે.
- આ રીતે બેન્કો નાના ગ્રાહકોના હિતોનું રક્ષણ કરે છે અને કાયદાનું પણ પાલન કરે છે.

2. અભણ ગ્રાહકો :

જે વ્યક્તિ વાંચી-લખી શકતા નથી અને પોતાના નામ પણ લખી શકતા નથી, તેને બેન્કીંગમાં "Illiterate Person" કહેવામાં આવે છે. આવી વ્યક્તિ સહી કરવાના બદલે આંગળીનો ટીપો આપે છે

આંગળીના ટીપના નિયમો (RBI અને બેન્કોના નિયમ પ્રમાણે)

- પુરુષ -> ડાબા હાથનો અંગૂઠો
- સ્ત્રી -> જમણા હાથનો અંગૂઠો
- ટીપું લીધા પછી બેન્ક કર્મચારી લખે છે. " Left Thumb Impression of Shri Ramabhai Patel અથવા Right Thumb impression of Smt. Kantaben Desai

ખાતુ ખોલવાની પ્રક્રિયા :

- ફોટો જરૂરી (ખાતું ખોલવાના ફોર્મ પર અને SS card પર)
- ઓછામાં ઓછા 2 સાક્ષીઓ (witness) જરૂરી જે લખતાં-વાંચતા હોય
- વીડિયો KYC પણ કરાવી શકાય (હવે ઘણી બેન્કોમાં ફરજિયાત છે)

3. અંધ (Blind) ગ્રાહક :

- અભણ વ્યક્તિથી બિલકુલ અલગ - અંધ વ્યક્તિને બેન્ક સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર ગ્રાહક માનવમાં આવે છે, કારણ કે :

- તે વાંચી - લખી શકે છે. (બ્રેઈલમાં)
- તે સહી કરી શકે છે (પોતાની નિયમિત સહી)
- કાયદા હેઠળ તેની ક્ષમતા પૂર્ણ છે. (Indian contract act
- RBI ની સ્પષ્ટ સૂચના છે : " અંધ વ્યક્તિઓ સ્વતંત્ર રીતે બેંક ખાતા ખોલવા અને ચલાવવા માટે સંપૂર્ણ પણે સક્ષમ છે.

ખાતું ખોલવાની પ્રક્રિયા :

- સામાન્ય ગ્રાહક જેવું જ ફોર્મ ભરાય છે.
- સહી પોતે જ કરે છે (જેવી રોજ કરતા હોય)
- ફોટો અને KYC નોર્મલ
- જો વ્યક્તિ બ્રેઈલમાં લખી - વાંચી શકાતી હોય તો બ્રેઈલ ફોર્મ પણ આપવામાં આવે છે.

ઉદાહરણ :-
28 વર્ષના વિજયભાઈ IT પ્રોફેશનલ છે, જન્મથી અંધ છે તેઓ HDFC બેન્કમાં સેલરી ખાતું ખોલાવે છે -> પોતે જ સહી કરે છે, ચેકબુક લે છે, નેટ બેન્કિંગ ચાલુ કરે છે -> બેન્ક તેમને સ્ક્રીન રીડર સાથે કામ કરતું નેટ બેન્કિંગ આપે છે -> ડેબિટ કાર્ડ પર બ્રેઈલમાં લખેલું હોય છે.

4 પરણિત મહિલા ગ્રાહક :

આજે પરણિત મહિલા 100% સ્વતંત્ર ગ્રાહક છે. તે પોતાના નામે ખાતું ખોલી શકે, ચલાવી શકે, લોન લઈ શકે, લોકર લઈ શકે - બધું જ ! પતિની પરવાનગી કે સહીની જરૂર નથી.

ખાતું કેવી રીતે લખાય છે?

આજે 95% મહિલાઓ પોતાના નામે જ ખાતું ખોલાવે છે.

ખાતાનું નામ લખવાની રીત	ઉદાહરણ	ક્યારે વપરાય છે?
માત્ર પોતાના નામે	SMT Priyanka R Shah	સૌથી વધુ વપરાતું (આધુનિક)
પતિના નામ સાથે	SMT Priyanka w/o Rajesh	ગામડે કે જૂની મહિલાઓ પસંદ કરે છે
મંગળસૂત્ર નામ	SMT Priyanka Rajesh w	ગુજ, રાજસ્થાનમાં લોકપ્રિય

5. પાગલ / માનસિક રીતે અસ્વસ્થ ગ્રાહક :

1. કાયદાકીય સ્થિતિ (ખૂબ જ મહત્વની)

- ભારતીય કરાર કાયદો કહે છે :- જે વ્યક્તિ માનસિક રીતે સ્વસ્થ નથી અને વસ્તુની સમજ નથી તે કરાર કરી શકતો નથી -> એટલે તેનું બેન્ક ખાતું એકલું ચલાવી શકાય નહીં અને નવું ખાતું પણ ખોલી શકાય નહીં.

2. બેન્કને "જાણ" થાય તો શું થાય?

- જો બેન્કને ખબર પડે તો બેન્ક તરત જ ખાતું બંધ કરી દે.

6. જોઈન્ટ ખાતું અને તેના પ્રકારો:

• એક જ ખાતું જેમાં બે કે તેથી વધુ વ્યક્તિઓનું નામ હોય અને તેઓ બધા માલિક હોય. સૌથી વધુ પતિ-પત્ની માતા-પિતા-દીકરો, ભાઈ-ભાઈ, બિઝનેસ પાર્ટનર વચ્ચે પણ થાય છે.

જોઈન્ટ ખાતાના મુખ્ય 4 પ્રકાર:

1. Either or survivor (E or S) - સૌથી વધુ પ્રચલિત
2. Anyone or survivor - બધા કે એક પણ
3. Jointly / Jointly operated - બધાએ સાથે મળીને
4. Former or survivor - પહેલા વ્યક્તિ મુખ્ય

7. પાર્ટનરશિપ ફર્મ ગ્રાહક:

1. બે કે તેથી વધુ વ્યક્તિઓએ મળીને બિઝનેસ ચલાવવા માટે બનાવેલી સંસ્થા ભારતમાં આ Indian Partner Act, 1932 હેઠળ ચાલે છે.

2. બેન્કમાં ખાતું કેવી રીતે ખોલાય?

ખાતાનું નામ લખાય છે. ફર્મના નામે અથવા (M/S = Messers = પાર્ટનરશિપ ફર્મનું ચિહ્ન	ઉદાહરણ M/S Shreesi Trader M/S Patel Brothers

ખાતું ખોલવા માટે જરૂરી દસ્તાવેજ :

દસ્તાવેજ	નોંધ
પાર્ટનરશિપ ડીડ (Partnership Deed)	નોટરી કરાવેલી હોવી જોઈએ
ફર્મનું PAN કાર્ડ	ફર્મના નામે જ હોવું.
GST સર્ટિફિકેટ (જો લાગુ હોય)	
Shop Act / MSME / Udyam રજિસ્ટ્રેશન	
બધા પાર્ટનરનું KYC (આધાર + PAN)	
Authority Letter	કોણ ખાતું ચલાવશે તે લખેલું.
ફર્મની રજિસ્ટર્ડ ઓફિસનો પુરાવો	લાઈટબિલ / રેન્ટ એગ્રીમેન્ટ

8. હિન્દુ અવિભાજિત કુટુંબ ગ્રાહક :

HUF શું છે ?

- હિન્દુ , જૈન , શીખ અને બૌદ્ધ કુટુંબ માટે જ છે.
- એક અલગ " કાનુની વ્યક્તિ " (Separate Legal Entity) માનવામાં આવે છે.
- આમાં પૈતૃક મિલકત + કુટુંબની કમાણીનો ઉમેરો થાય છે.
- ટેક્સ રિટર્ન અલગ ભરાય છે. PAN અલગ હોય છે.

ખાતાનું નામ લખાય છે.	ઉદાહરણ
કર્તા (સૌથી મોટા પુરુષ) નું નામ + (HUF) અથવા	Shri Raseshbhai M Patel (HUF) Raseshbhai M. Patel (karta) Hindu Undivided Family

ખાતું ખોલવા માટે જરૂરી દસ્તાવેજ :

દસ્તાવેજ	નોંધ
HUF નું PAN કાર્ડ	HUF ના નામે જ હોવું જોઈએ.
HUF ડીડ (HUF Deed)	નોટરી કરાવેલી / સ્ટેમ્પ પેપર પર
કર્તાનું KYC (આધાર + PAN)	
બધા કોપાર્સનર્સની (લિસ્ટ + જન્મતારીખ	(કર્તા, પત્ની, દીકરા - દીકરીઓ પૌત્ર - પૌત્રી)
કર્તાની ઘોષણા (Affidavit)	કે તે કર્તા છે & કુટુંબ અવિભક્ત છે
બેંકનું પોતાનું HUF ફોર્મ	SBI, HDFC, ICICI, Axis બધા બેંકમાં